

EĞRÎ. (EĞRE, macar. EĞER. alm. ERLAU),
Macaristan 'da Heves vilâyetinde ve bu vilâyetin
merkezi olan ş e h i r ve eski bir k a l e d i r . Mâtra ve
Bükk dağlarının arasında, Eğer ırmağının vadisinde
kâindir. Eğri kalesi, türk hâkimiyeti devrinde, müdafaa
ve muhasaraları ile meşhur olmuş ve fethinden (1596)
sonra Macaristan 'daki 4 Osmanlı eyâletinden birini
teşkil etmişti.

Eğri eski şehirlerden biridir. Macar devletinin
kurucusu ilk kiral Szent Istvân burada bir piskoposluk
te'sis ve buna büyük arazi tahsis etmişti (XI. asır
başları) ki, daha sonraki kı-rallar da, dinî ve iktisadî bir
ehemmiyet taşıdığı için, bu memleket ile alâkadar
oldular; daha ilk zamanlardan itibaren, bilhassa Fransa
'dan gelen Vallonların büyük bir kısmını buraya
yerleştirdiler (krş. Szekfü, *Magyar Törtene*, I, 283).
Moğulların doğu Avrupa'yı istilâsı zamanında, Eğri,
Batu Han 'm kumandanı Şıban tarafından yakılarak,
tahrip edildi (1242). Fakat kiral Bela IV., şehri
1261'de yeniden imâr etti. XV. asırda da Hus taraftarlarının
tecâvüzüne uğrayarak, yeniden tahrip edildi
ve ahâlisinden bir çoğu öldürüldü (1442). Mamafih o
asrın ikinci yarısında, kiral Corvin Mâtyâs zamanında (1458—1490) yine eski hâlini aldı. Hattâ macar kiralının
çek kiralı Po-diebrad ile mücâdelesinde ehemmiyetli
askerî ve siyâsî vak'alara sahne oldu. Bundan sonra Eğri
'nin XVI. asır başlarında, Dözsa György adında, bir
küçük asilzadenin idare ettiği köylüler isyanında
(1514), onun bir kumandanı (Barnabas) tarafından,
tekrar tahrip olduğunu görüyoruz. Muhaç meydan
muharebesinden sonra, bâzan Zâpolyai Jânos ve bâzan
da Fer-dinand 'a tabî olan şehir, bu iki rakip kiralın
buraya yükledikleri ağır vergiler altında ezildiği için,

gereği gibi inkişaf edemedi.

Eğri 'nin osmanlı tarihindeki ehemmiyeti 1552 'de, ikinci vezir Ahmed Paşa (ölm. 1555) kumandası altındaki ordunun şehri muhasara etmesi ile, başlamaktadır. Daha evvel (ramazan 959 = ağustos 1552), Tamşvar ve Szolnok kalelerini zapt eden serdar ve Rumeli beylerbeyi So-kullu Meh med Paşa kuvvetleri, bu mühim kaleyi muhasaraya geldikleri sırada, Macaristan 'daki türk kuvvetlerinin başında oldukları hâlde, Budin beylerbeği Ali Paşa (Hadım), Bosna ve İstolni-Belgrad (Szekesfehervâr) sancak beyleri Ulama Paşa ve Arslan Bey de, diğer bâzı kaleleri zaptettikten sonra, Eğri kalesi önüne gelmiş ve muhasara hazırlıklarına başlamışlardı. Eğri kalesi, Kassa şehri ile Macaristan 'in şimâlindeki (orta macar) „rr,âden" şehirleri arasında, bir kaç vîâyetlik sahayı müdafaa eden ve senelerden beri Ferdinand ile Eğri piskoposunun bu havalie, kendi malikânesi olmak üzere, sahip bulunan büyük asilzade Perenyi Peter 'in mütemadiyen tahkim ettikleri, bir yerdi. Bu sıralarda da kalenin, meşhur müdafii Dobö Istvân 'm kumandası altında, tamamen macarlardan mürekkep, 2.000 kadar bir muhafız kuvveti vardı. Muhasara ordusu 40 günden fazla bir müddet, kuşattığı kaleyi zaptetmek için, azamî gayretini gösterdi. Mukabil tabyeler yapıldı, kuvvetli bir topçunun mütemadiyen döğdüğü sûrlarda gedik açmak, hendekleri doldurmak, lağım kazmak ve nihayet, kısmî ve umumî hücumlara geçmek gibi, bütün tedbirlere baş vuruldu ise de, ne bu gayretlerin te'siri görüldü ne de teslim teklifleri netice verdi. Kale içindeki barut mahzeninin ateş almasına rağmen, kumandanları Dobo, Mecskey, Borne-missza 'nin mütemâdi teşcileriyle gayretlerini arttıran kadınlı

erkekli müdafiler bütün hücumları tard ve teslim tekliflerini reddettiler. Ahmed Paşa 6 teşrin I. de muhasarayı kaldırarak, avdet ve kendisine kalenin kolaylıkla fethedileceği telkininde bulunan Budin beylerbeyini muahaze etti ki, Peçevî 'ye göre, Kanunî Sultan Süleyman devrinin bütün muzafferiyetleri arasında Eğri muhasarası, Viyana ve Malta teşebbüsleri ile birlikte, uğranılan üç muvaf-fakiyetsizlikten birini teşkil etmektedir (Peçevî, *Tarih*, I, 295). Ferdinand 'in Eğri mü-dafilerinin yardımına gönderdiği Saksonya prensi Maurice ise, muhasara ordusu Eğri 'den ayrıldıktan sonra, Yanık-Kale = Györ (= Raab) civarında toplanabilmiş ve daha fazla ilerlemeye lüzum görmeden, geri dönmişti (Szekfü, *ayn. esr.*, s. 61). Eğri kalesi, bu muhasaradan sonra, o sıradaki diğer Avusturya hudut kaleleri Sziget ve Kanije gibi, bizzat kıral tarafından, XV. asırda yapılmış büyük piskoposluk binasının duvarlarından ve eski kilise harabeleri bakiyelerinden istifâde etmek suretiyle, yeniden tahkim ve inşa ettirildi (krş. Tolnai Gâbor, *Regi Magyar Föurak*, s. 37) ve muhafızlar arasına büyük sayıda avusturyalılar da alındı ki, bu hâl, bundan sonraki ve asır nihayetin: kadar, Eğri 'nin zaman-zaman Osmanlı araziEGRI.

sine tecâvüz ve sulhu ihlâl eden kuvvetlere bir hareket noktası olmasına hayli te'siri olmuştur. Nitekim 1569 'da ve müteakip senelerde, Budin beylerbeyi Sokullu Mustafa Paşa 'nm imparator Maximilien 'e yazdığı mektuplarda, avusturyalı Eğri muhafızlarının yaptıkları akınlardan dolayı, ihtar ve şikâyetlerde bulunduğunu görüyoruz (A Budai Basâk Mag-yar nyelvü levelezese, I, 1553—15S8 Bp., 1915, s- 39; 43 ! Takâts Sândor, *A török hödoltsâg korâbol*, Bp., s. 311). Mamafih bu

devirde iki taraf serhad ümerası arasında dostluk kurulduğu ; msl. aynı Mustafa Paşa 'nın Eğri kumandanı Megoehy Gâspar 'a hediyeler gönderdiği de vâkidir (krş. Takâts, *ayn. esr.*, s. 101).

1001 (1592) seferi ile Avusturya harpleri başladıktan sonra, gerek Macaristan 'daki türk eyâletlerini ve gerek Erdel 'i emniyet altına almak için, henüz avusturyalıların elinde bulunan bâzı mühim kalelerin zaptı lâzım gelmişti. Harbin dördüncü senesinde (1596), Mehmed III.'in de iştirak ettiği seferde, ordu Sava 'yi geçip, Slan-kamen civarına gelince, padişah vezir ve kumandanlar ile istişare ederek, onlardan Komorno (Komârom) veya Eğri kalelerinden hangisinin fethi doğru olacağını sormuş ve Ciğala-zâde Sinan Paşa'nın diğer tarafı tutmasına karşı, ekseriyetin ileri sürdüğü kuvvetli deliller (Na-imâ, I, 142) sebebi ile, Eğri 'nin fethini iltizam ile harekete karar vermişti. Ordu 22 eylülde Eğri yakınlarına geldiği vakit etraftaki köyler ve çiftlikler boşalmış, ahâlisi kaleye çekilmiş idi. Kaleyi, Avusturya kumandanı Tieffen-bach 'a tâbi macar Nyâri Pâl, çek Kerska ve diğer bir alman zabitanın idaresinde 1500 avusturyalı ve vallon ile, 1000 macar müdafaa ediyordu (krş. Grof Illeshâzy İstvan följegyzesei, 1592 —1603, Pest, 1863, s. 30). Osmanlı ordusunu hareketini takip eden arşidük Maksimi-liyen ve Erdel voyvodası, Tieffenbach ile birleşmek ve Eğri 'nin imdadına gitmek kararını vermişler ise de, bunu yapamadılar.

Padişah, kale zabitlerine teslim teklifinde bulduktan sonra, muhasaraya başladı. Vezir-1 âzam İbrahim Paşa avusturyalıların müdafaa ettiği kısma, Ilıcalar tarafından, toplarını yerleştirmiş, tahkimat yaparak, burada mevzi almıştı. Ciğala-zâde şehrin büyük kale ve kilisesine karşı, Hadım Cafer Paşa bağlar

arasında ve Rumeli beylerbeyi vezir Hasan Paşa ile vezir cerrah Mehmed Paşa da münâsip yerlerde muhasarayı tamamladılar. Bunlara bir kaç gün sonra,

Anadolu alaylarının başında gelen beylerbeyi Mehmed Paşa (Lala) katıldı. 4 teşrin 1. de ilk defa İbrahim ve Sinan Paşa kollarının bulunduğu taraflardan şehir kısmen zaptedildi. Evliya Çelebi 'ye göre, kalenin şarkındaki Bağlar-

Bayırı 'nda bulunan Osmanlı istihkâmları mahsurları, varoşu terkederek, iç kaleye çekilmeğe mecbur etmişti.

Bundan sonra, bilhassa serdengeçtilerin gayreti ve yapılan lağımlar ile, iç kalede mütemadiyen gedikler açıldı. Nihayet, kaleyi müdafaa edemeyeceklerini anlayan vallonlar ve yabancı asker, zabitlerini ve mukavemete taraftar macarları teslimi kabule mecbur

ederek, müzâkere için Kreska ile Bese-ney 'i Osmanlı ordugâhına gönderdiler. Şartlar tesbit edildi ve 12. X.

1596 'da ordu kaleye girdi. Camiye çevrilen büyük kilisede de 25 saferde, padişah devlet erkânı ile cuma namazını kıldı (krş. Esad Efendi kütüp. nr. 1251, *Tarihi Sultan Süleyman Han* adı ile yanlış olarak kaydedilen ve bu sefere iştirak edip de, ilk olarak kaleyi teslim alanlardan topçularda bölükbaşı *Abdülkadir Efendi vekayinâmesi*,

var. 15, 25, 97 ve tür. yer.; Naimâ, I, 144 v.

dd.; İlleshâzy, *ayn. esr.*). Mamafih kaleden ayrılan müdafîer, verilen teminata rağmen, bir ay kadar önce Hatvan 'da türk-lere karşı yapılan katî-i âm bahane edilerek, serhadliler tarafından imha edildiler. Bu kalenin fethinden dolayı, Mehmed III.'e türk tarihleri „Eğri fâtihi" unvanını verirler (Evliya Çelebi, *Seyahatname*, VII, 162; Mehmed III.'in İstanbul 'a gönderdiği Eğri fetihnemesi, Feridun Bey, *Münşaat*, II, 100 v.d.). Eğri

kalesi tamir edilerek muhafazasına Sofu Sinan Paşa ve bir kısım Rumeli ve Anadolu sancak beyleri bırakıldı; dizdar ve hisar erleri tâyin ve tefrik edildi.

Evliya Çelebi 'nin, fethi müteakip, vezir-i âzamin 7 sancak beyi ve 12.000 reayaya yeniden inşa ve tahkim ettirdiğini bildirdiği Eğri kalesi, XVII. asır boyunca, zaman zaman, bu eyâlet halkının bu türlü mükellefiyete şevki sayesinde kuvvetli bir hâlde kalmıştır. Nitekim 1609'da aynı zamanda Eğri'yi idare eden Budin beylerbeyi Ali Paşa (Kadı-zâde) 'nm dost bir macar kumandanına (Magöcsi Ferenc) bu yolda bir emir verdiğini gördüğümüz gibi, Evliya Çelebi de Bačka (Bacska) ve diğer yerler halkının, her türlü örfî tekâliften muaf olmalarına karşılık, her sene bu vazifeyi gördüklerini bildirmektedir (krş. *Török-magyarkori Törtenei emlekek*, III, 97, Budapeşte, 1869; Evliya Çelebi, VII).

Eğri 'nin ilk zamanlarda, Kanije gibi Budin 'e tâbi bir sancak hâlinde idare edildiği (Aynî Ali, *Kavanin risalesi*, s. 17) sonradan, Szol-nok, Hatvan, Szegedin, Filek (Füle) ve Sečen (Szecsény) livalarının ilhakı ile 6 livalık bir eyâlet teşkil olunduğu anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi, Filek'i saymayarak Bačka ve Gyarmat'; I da birer liva hâlinde Eğri eyâletine tâbi gös198

EGRI.

terirse de, mevcut kayıtlar bunların sancak olmadıklarını isbat etmektedir. Eğri merkez livasına tâbi kaleler ise, bu asır içinde, yalnız Sirok, Szarvaskö, Heves, Csereparar idi (Eğri eyâletinin diğer livalarının mülhakatı, Eğri kalesi muhafızları, eyâlet dahilindeki tımar, zeamet v.b. için bk. Başvekâlet arşivi, tapu defterleri, nr. 704 ve 1032).

XVII. asırda Eğri beylerbeğinin mühim siyâsî ve

askerî rolü bulunduğu görölmektedir. Macar palatini ve diğer macar kumandanları ile olan haberleşmelerde, onlara, bu serhad kalesinde sulha hizmet emelinde bulduklarını, Bâbâlıden bu yolda kat'î emirler aldıklarını ve her iki tarafın reayayı korumaları lâzım geldiğini bildiriyor (beylerbeyi bosnalı İbrahim Paşa 'nm palatin Eszterhâzy 'ye gönderdiği 1631 tarihli mektup için bk. *Tiirkische-Schriften aas dem Palatins Esterhazy Miklos*, nşr. Fekete L., Budapeşt, 1932, s. 79) ve onların tecâvüzleri hâlinde misilleme hareketine mecbur kaldıklarını yazıyorlardı (beylerbeyinin Kemeny Janos adlı macar kumandanına gönderdiği 1636 tarihli mektup için bk. *Torök-magyarkori. . .*, IV, 417). Keza Bâbâlıye itaat ve sadakat gösteren Erde! beylerine de her zaman yardım ve müzaharetten geri kalmadılar.

Evliya Çelebî 'nin Eğri 'yi ziyareti bu sıralardadır (1074 = 1664). Şehrin kalesini, Nemse hisarı (veya Fren hisarı), Macar hisarı, Aşağı varoş ve Baruthane kalelerinden mürekkep olan, her birinin ayrı dizdarları bulunan dört kısım olmak üzere, tasvir eder. Bunlardan Macar hisarı üç Nemse hisarı büyüklüğünde ve n köşelidir. Sûrlarında Ali Paşa, Zurnâzen Mustafa Paşa ve Hünkâr tabyeleri, kapısı üzerinde de şehrin arması olan bir arslan tasviri bulunmakta idi. Paşa sarayı, esir zindanı, saat kulesi ve Paşa camii (inşası 1023) Macar hisanndadır. Frenk hisarında yeniçeri odaları ile, fethi müteakip ilk cuma namazının kılındığı ve sancak-ı şeriften bir parça püskülün minberine bırakıldığı için, Alem-i Şerif camii tesmiye edilen cami vardı. Şehrin sûrları 5 köşeli, etrafı mazgal delikli ve derin hendekli o'up, 5 kapılı idi (cenuba bakan kapısı ile Hatvan kapısı, Martolos kapısı, Felemet kapısı). Baruthane kalesi, Evliya

Çelebî'ye göre, 1668'de sadrâzam Köprülü Mehmed Paşa tarafından yaptırıldığı gibi, şehir de onun zamanında müstahkem sûr içine alınmıştı. Bu sırada şehrin 17 mahallesinden 7'si hıristiyan 10'u müslümanlara aitti (ayrıca 3060 ev, çarşıda 600 dükkân, 5 han zikretinek-"dir). Eğri 'nin üç kaplıcası türk hâkimiyeti . evr'nde de çok meşhurdu. ikinci Viyana bozgunu ile (1683) açılan Avusturya harpler; sırasında Eğri kalesi, Macaristan 'da, en son kaybedilen kalelerden biri oldu. Beylerbeyi Osman Paşa, daha sonra onunkaymakamları Yusuf Ağa ve Rüstem Ağa büyük bir kahramanlıkla Eğri 'yi müdafaa ettikleri gibi, civar kalelere de yardıma koştular. 1685 (27 temmuz) 'te Tökhöly Imre, Avusturya kumandanı general Schutz 'un Eperjes kalesini muhasara ettiği zaman, Eğri beylerbeğinden yardım istemiş ve Yusuf Ağa bunu memnuniyetle kabul etmişti (krş. *Török-Mag-yarkori...*, IX, 81). Osman Paşa'nın şehâde-tinden (ramazan 1096 = ağustos 1685) ve Bu-din 'in kaybından (1686) sonra da Eğri kalesi kendini müdafaa etti ve ancak türk kuvvetleri Macaristan 'ı tamamen boşalttıktan ve Tuna cenubundaki memleketleri müdafaa mecburiyetine düştükten sonra 1687 (12. XII. I.) 'de general Caraffa 'ya teslim oldu.

Eğri avusturyalıların eline geçince, Leopod I. burayı kirala âit şehirler arasına soktu. 1704'te Erdel prensi Râkóczi Ferenc II. 'in avusturyalıla-ra karşı istiklâl hareketi esnasında onun eline geçti ise de, 1710'da şehre yine avusturyalılar sahip oldu. Viyana hükümetinin bir kararı ile, macar mukavemet hareketlerine bir istinadgâh teşkil etmemesi için, diğer macar kaleleri gibi tahkimatı tamamen tahrip edildi. Kalenin en

yüksek yerine bir haç dikildi. Buraya 1833 'te, Eğri müdafii Dobö Istvan 'in mezarı yaptırıldı. Eskiden beri piskoposluk merkezi olan Eğri 1804'te üçe bölünerek, Eğri baş piskoposluğuna ve Kassa ile Szatmar piskoposluklarına ayrıldı. Eğri, idâri bakımdan, ırmağın sağ sahili Heves ve solsâhüi Borsod eyâletine bağlı iken, 1807 'de verilen bir kararla hepsi Heves eyâleti içinde alındı. En son istatistiklere göre, Eğri 'nin nüfusu 30.328 'dir. Şehirde türk devrinden kalma, 1829'da tamir ettirilen, 35 m. yüksekliğinde ve kaidesi 14 köşeli bir minare vardır. *B i b l i y o g r a f y a* : Metinde gösterilenlerden başka bk. *Tarih-i feth-i Eğri* (Halet Efendi kütüp., nr. 623) ; *Tarih-i sefer-i Eğri* (Bayezid umumî kütüp., nr. 5172) ; Başvekâlet arşivi, Ali Emîrî, Mehmed III. devri, nr. 107 ; Mehmed IV. devri, nr. 6493 ; İbnülemin, dâhiliye, nr. 150; Hammer, *Histoire de l'Empire ottoman*, bk. index; Gorove Lâszlo, *Eğer Törtenete* (Tud. Eyüjtemeny, 1826, III, IV, X, XI; 1828, VIII, IX); Balogh János, *Eğer var törtenete* (Eğer, 1881) ; Szraba Ignacz, *Korrajkok Eğer vâros multjâböl* (Eğer, 1898); Türk Frigyes, *Eğri utmutato* (Eğer, 1907); ayn. mil., *Eğer vara*, 1906; Nagy Beni, *Eğer ostroma* (1 5 5 2) ; Takâts Sândor, *Rajzok a török vilâgböl*, I—III, bk. index; *A Pallas Nagylexikona*, V (Budapeşt). (M. TAYYİB GÖKBİLGİN.)